

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร:

กรณีศึกษา บ้านนาดอกคำ ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัว จังหวัดเลย

Development of Community Health Promotion Model Using Local Wisdom on Herbs: A Case Study at Ban Na Dok Kham, Na Duang District, Loei Province

กานต์ธิดา แก้วอาษา* และ ภัทรธีรา ผลงาม

Kantida Kaewarsa and Patthira Phon-ngarm*

สาขายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จ.เลย 42000

Department of Regional Development Strategies, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Loei Rajabhat University, Loei42000, Thailand

*Corresponding author: E-mail: kantida282@gmail.com

(Received: November 23, 2017: Accepted: February 11, 2019)

Abstract: The purposes of this study were 1) to study the knowledge of folk medicine at Ban Na Dok Kham, Na Duang district, Loei province 2) to develop the model of community health promotion using local wisdom emphasizing the use of herbs and 3) to apply and evaluate the community health model using action research. The instruments used in the study were interview, questionnaires, group discussion and brainstorming. There were 10 local doctors and 90 people involved in the network of local doctors and related health organizations. As the result, Ban Na Dok Kham folk doctors who had an experience in treatment for at least 20 years acquired the herbal knowledge and herbal treatment from ancestors, clergymen and ancient herbal pharmacopoeia. They developed a model of community health promotion, transferred information to the community, temples and schools which created the learning process according to the lifestyle of the people in the community. Moreover, they enhanced knowledge about planting and using herbs in the community for creating the center of herbal medicine. They also created a learning process and developed the wisdom of the medicinal plants used for health care of people in the community.

Keywords: Folk medicine healer, herb, knowledge of folk medicine, health promotion of community model, local wisdom

บทคัดย่อ: การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้หมอพื้นบ้าน บ้านนาดอกคำ จังหวัดเลย 2) พัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร และ 3) นำรูปแบบในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน ไปสู่การปฏิบัติ และประเมินผล โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มี 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย

แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แนวทางการสนทนากลุ่ม และประชุมระดมความคิดเห็น กลุ่มตัวอย่างคือ หมอพื้นบ้าน จำนวน 10 คน สมาชิกในชุมชน กลุ่มเครือข่ายหมอพื้นบ้านและภาคีที่เกี่ยวข้องด้านสุขภาพ จำนวน 90 คน ผลการศึกษาพบว่า หมอพื้นบ้านบ้านนาดอกคำ ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้พิษสมุนไพรและการรักษามาจากบรรพบุรุษ พระ ตำรายาสมุนไพรโบราณ มีประสบการณ์ในการรักษาไม่ต่ำกว่า 20 ปี พัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชน มีการร่วมคิด ร่วมลงมือปฏิบัติ ถ่ายทอดความรู้โดยหมอพื้นบ้าน แก่ชุมชน วัดและโรงเรียน เกิดกระบวนการเรียนรู้ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ส่งเสริมทักษะความรู้ส่งเสริมการปลูกและใช้พืชสมุนไพรอย่างจริงจังในชุมชนให้กลายเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาพิษสมุนไพร สร้างกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ใช้ดูแลสุขภาพของคนในชุมชน

คำสำคัญ: แพทย์พื้นบ้านสมุนไพร องค์ความรู้ยาพื้นบ้าน รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำนำ

การเจ็บป่วยและปัญหาสุขภาพ เป็นสิ่งที่กระทบต่อผู้ป่วยทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดภาวะเครียด ต้องทนทุกข์ทรมานจากการเจ็บป่วย จึงต้องทำการเยียวยาหรือแสวงหารักษาเพื่อที่จะบำบัดอาการเจ็บป่วยนั้น ข้อมูลจากสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข รายงานอัตราการตายของประชากรไทยในปี 2558 จำแนกตามสาเหตุที่สำคัญต่อประชากร 100,000 คน พบว่า ผู้ป่วยที่เสียชีวิตจากโรคที่เกิดจากปัญหาสุขภาพ ได้แก่ โรคมะเร็งทุกชนิด 112.8 คน ตามมาด้วยโรคหลอดเลือดในสมอง 43.3 คน โรคปอดอักเสบ 42.1 คน โรคเบาหวาน 19.4 คน โรคเกี่ยวกับตับ 16.0 คน โรคทางเดินหายใจส่วนล่างเรื้อรัง 13.5 คน และวัณโรคทุกชนิด 9.4 คน (Office of Policy and Strategy Ministry of Public Health, 2015) ซึ่งการแสวงหาการรักษานั้นมีหลากหลายรูปแบบ ปัจจุบันระบบสุขภาพในประเทศไทย มีทั้งการแพทย์แผนปัจจุบันและการแพทย์แผนไทยผู้ป่วยและบุคลากรในครอบครัวมีส่วนช่วยในการตัดสินใจเลือกแหล่งรักษาแตกต่างกันไป (Phomsron and Kuherunyarat, 2011) ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การแพทย์แผนปัจจุบันเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถแก้ปัญหาสุขภาพได้ทั้งหมด เนื่องจากเป็นระบบการแพทย์ที่มีราคาสูง ต้องพึ่งพิงเวชภัณฑ์

อุปกรณ์ทางการแพทย์จากต่างประเทศ ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่สำคัญที่ทำให้การแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถให้บริการประชาชนได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะในชนบทที่ห่างไกล การกลับไปศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลรักษาสุขภาพ โดยใช้การแพทย์พื้นบ้าน ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในชุมชน ย่อมเป็นสิ่งที่ควรพิจารณา เพราะในทัศนคติของชาวบ้านนั้น การแพทย์พื้นบ้านไม่ได้แยกออกจากการแพทย์แผนปัจจุบันอย่างเด็ดขาด แต่ดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลกัน (Onchomchant, 2005) สำหรับ การใช้สมุนไพรรักษาโรคเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการดูแลสุขภาพซึ่งบรรพชนได้ค้นพบ มีการสั่งสมและสืบทอดมายาวนาน สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการพึ่งตนเองเพื่อแสวงหาทางออกที่ยั่งยืนให้กับสุขภาพ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (Martkum, 2009)

การดูแลรักษาสุขภาพแบบดั้งเดิม ที่ใช้ฐานความเข้าใจสุขภาพแบบองค์รวมทั้งการรักษาทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ไปพร้อม ๆ กัน การใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านยังมีความจำเป็นโดยเฉพาะกับคนในระดับรากหญ้า ที่ยังคงเชื่อและศรัทธาระบบการรักษาแบบดั้งเดิม เป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และสืบสานองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ให้ชุมชนมีสุขภาพที่สมบูรณ์และเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม ดังคำโบราณอีสานกล่าวไว้ว่า “กินข้าวเป็นหลักกินผักเป็นยา” แสดงถึงพฤติกรรมการป้องกันและส่งเสริมสุขภาพ

สู่การพึ่งพาสุขภาพตนเองอย่างยั่งยืน (Phon-ngaim, 2012) อีกทั้ง รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญ จึงได้จัดทำยุทธศาสตร์โดยบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ภายใต้ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ได้กำหนดเป้าหมายให้มีการบรรลุจากสมุนไพรในบัญชีหลักแห่งชาติอย่างน้อยร้อยละ 10 ของรายการยาทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2556-2560 คนไทยทุกคนจะต้องมีสุขภาพแข็งแรงสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างยั่งยืน รวมถึงการเป็นศูนย์กลางสุขภาพโดยไม่เกิดผลลบต่อระบบบริการภาครัฐ (Ministry of Public Health, 2013)

จากที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจข้อมูล และจากการสัมภาษณ์ หมอพื้นบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านนาดอกคำ พบว่า คนในชุมชนยังไม่มีวิธีการแนวทางในการส่งเสริมให้นาภูมิปัญญาสมุนไพรมาใช้ในการส่งเสริมสุขภาพ อีกทั้งไม่มีองค์ความรู้ในการใช้พืชสมุนไพร ไม่สามารถนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาได้ เนื่องจากมีความยุ่งยากกว่าการรักษาแผนปัจจุบัน (Health Promotion Hospital Na Duang, 2015) จากสภาพปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการประชุมผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครประจำสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และภาคีที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลนาดอกคำ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาดอกคำ โรงเรียนบ้านนาดอกคำ นักวิชาการด้านการศึกษา นักวิชาการด้านวัฒนธรรม สำนักงานสาธารณสุขอำเภอนาดวง โรงพยาบาลชุมชนนาดวง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลยมีความตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว โดยมีความเห็นร่วมกันว่าจำเป็นต้องสร้างรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้นาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพรให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวในการดูแลสุขภาพ และส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในชุมชนต่อไป โดยการวิจัยนี้มี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาองค์ความรู้หมอพื้นบ้าน บ้านนาดอกคำ ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดวง จังหวัดเลย เพื่อพัฒนารูปแบบในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยใช้นาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพรเพื่อนำรูปแบบในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน ไปสู่การปฏิบัติประเมินผลการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยใช้นาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร

อุปกรณ์และวิธีการ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ สมาชิกชุมชนในบ้านนาดอกคำและภาคีที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยใช้นาภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร จำนวนทั้งสิ้น 100 คน แบ่งออกเป็น หมอพื้นบ้าน จำนวน 10 คน สมาชิกในชุมชน จำนวน 30 คน กลุ่มเครือข่ายหมอพื้นบ้านบ้านนาดอกคำ จำนวน 30 และภาคีที่เกี่ยวข้องด้านสุขภาพ จำนวน 30 คน

กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างโดยการเลือกตามความเหมาะสมของกิจกรรมการวิจัยดังนี้ 1) ศึกษาองค์ความรู้หมอพื้นบ้านจาก หมอพื้นบ้าน จำนวน 10 คน 2) พัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยใช้นาภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร จาก กลุ่มหมอพื้นบ้านกลุ่มตัวแทนนำชุมชน กลุ่มตัวแทนภาคีเครือข่ายสุขภาพ หน่วยงานตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพนาดวง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอนาดวง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อำเภอนาดวง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย สำนักงานพัฒนาการจังหวัดเลย นักวิชาการด้านการศึกษา นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ร่วมกัน จำนวน 30 คน 3) รูปแบบในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน สู่การปฏิบัติ จำนวน 100 คน และ 4) ประเมินผลการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชน

โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร จาก ตัวแทน
หมอพื้นบ้าน ตัวแทนผู้นำชุมชน ตัวแทนภาคีเครือข่าย
สุขภาพ หน่วยงาน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
ตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพนาด้วง สำนักงาน
สาธารณสุขอำเภอนาดัง อำเภอนาดัง สำนักงาน
สาธารณสุขจังหวัดเลย สำนักงานพัฒนาการจังหวัดเลย
นักวิชาการด้านการศึกษา นักวิชาการด้านวัฒนธรรม
จำนวน 30 คน (ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมา
ประเมินผลการพัฒนา จากข้อที่ 2)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1) เครื่องมือและวิธีการศึกษาชุมชน ผู้วิจัยใช้
เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
(participatory action research: PAR) การวิจัยเชิง
ปฏิบัติการลงมือดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ โดยใช้
วิธี ศึกษาจากเอกสาร แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แนว
ทางการสนทนากลุ่ม การจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการ
ระดมความคิดเห็น และการระดมความคิดเห็นแบบมี
ส่วนร่วม

2) เครื่องมือและขั้นตอนดำเนินงานมี 4
ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาองค์ความรู้หมอ
พื้นบ้าน โดยศึกษาจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์เชิง
ลึก และประเด็นการสนทนากลุ่ม

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการส่งเสริม
สุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้านพืชสมุนไพร
โดยจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการระดมความคิดเห็น

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบการส่งเสริม
สุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร
โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ลงมือ
ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ

และขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการใช้
รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญา

พื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร บ้านนาดอกคำ ตำบลนาดอก
คำ อำเภอนาดัง จังหวัดเลย โดยการระดมความ
คิดเห็นแบบมีส่วนร่วม

ผลการศึกษา

**ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาองค์ความรู้หมอ
พื้นบ้าน** ผลการศึกษาค้นคว้าความรู้ที่หมอพื้นบ้าน ศึกษา
จากเอกสาร จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และประเด็นการ
สนทนากลุ่มหมอพื้นบ้านในบ้านนาดอกคำ จำนวน 10
คน หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่ มีอาชีพ ทำไร่ทำนา และ
รับจ้างทั่วไป เหตุจูงใจที่ทำให้มาเป็นหมอพื้นบ้านคือ
บรรพบุรุษหรือคนในครอบครัวที่เป็นหมอรักษาโรค
แบบพื้นบ้านด้วยสมุนไพร รวมถึงความสนใจใฝ่หา
ความรู้รู้เล่าเรียนวิชาจากครูบาอาจารย์ สนใจอยากรักษา
คนอื่น เป็นหมอพื้นบ้านมาก่อน มีการเรียนวิชาเพิ่มเติม
หรือเข้ารับการอบรมจากแหล่งอื่น ๆ ศึกษาค้นคว้าเอง
จากตำรายาสมุนไพรโบราณใช้รักษาตนเอง เป็นผู้มั่งคั่ง
ความรู้ ในเรื่องของสมุนไพรมีการสั่งสมประสบการณ์
การใช้ยาสมุนไพร จากตำราโบราณ ตำราภาษาธรรม
และตำราโบราณของหมออีสาน และตำราของล้านนา
สำหรับใช้ในการบำบัดรักษาตามอาการของโรคต่าง ๆ
ตามระบบของร่างกาย และมีความรู้เรื่องต้นไม้ที่ใช้เป็น
ยา รู้จักอาการของโรคและการวินิจฉัยโรค สามารถ
จำแนกฤทธิ์และสรรพคุณสมุนไพรจากธรรมชาติเพื่อใช้
ในการเยียวยารักษาความเจ็บป่วยสภาพการรักษาและ
การให้บริการของหมอพื้นบ้านนั้นมีความสัมพันธ์กับ
ความเชื่อ ตามพื้นฐานทางวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น
แบบโบราณดั้งเดิมความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ และ
โหราศาสตร์ อิทธิพลจากดวงดาว วิธีการรักษาของหมอ
พื้นบ้านมีการดูดวงชะตาวันเดือนปีเกิด เจ้าชะตาราตี
ความสัมพันธ์กับความเจ็บป่วยแต่ละขั้นห้า ขั้นตอนรู้ตั้ง
เครื่องบูชา ก่อนจะมีการตรวจรักษา ซักถามอาการ ซัก
ประวัติคนไข้ร่วมกับการตรวจร่างกาย โดยจะใช้ศาสตร์
พื้นบ้านของแต่ละบุคคล พร้อมทั้งวินิจฉัยโรคจาก

ลักษณะอาการสาเหตุของความเจ็บป่วย จากประสบการณ์การรักษาระดับชุมชน การรักษาระดับหมู่บ้าน ทุกประเภทมีกระบวนการรักษา เป็นขั้นตอนหลักที่ไม่แตกต่างกัน คือ ขั้นตอนที่ 1) การตั้งเครื่องบูชาครู ขั้นตอนที่ 2) การวินิจฉัยโรค ขั้นตอนที่ 3) การรักษา และขั้นตอนสุดท้าย ขั้นตอนที่ 4) การติดตามรักษา และประเมินผล ในด้านการยอมรับการรักษาของหมอพื้นบ้านในบ่านนาดอกคำ หมู่ 5 ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัง จังหวัดเลย ได้รับการยอมรับมากขึ้น มีการปรับตัวและผสมผสานกับภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพแบบอื่น ทั้งการแพทย์แผนปัจจุบันแบบตะวันตก และการแพทย์จีน สาเหตุหลักในการยอมรับหมอพื้นบ้านเนื่องจาก ตัวหมอพื้นบ้าน ความเชื่อ ความศรัทธาต่อการรักษาแบบพื้นบ้าน และจากคำบอกเล่าของบุคคลที่ผ่านการรักษามาแล้ว ทำการรักษาและหายเป็นปกติสามารถใช้ชีวิตเป็นปกติ ทำงานได้

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้านพืชสมุนไพร โดยการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการระดมความคิดเห็น จากกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ตัวแทนหมอพื้นบ้าน ตัวแทนผู้นำชุมชน ตัวแทนภาคีเครือข่ายสุขภาพ หน่วยงาน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพนาด้วง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอนาดัง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อำเภอนาดัง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย สำนักงานพัฒนาการจังหวัดเลย นักวิชาการด้านการศึกษานักวิชาการด้านวัฒนธรรมจำนวน 30 คนการดำเนินการในขั้นตอนนี้ได้ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เจาะลึก การสนทนากลุ่ม มาวิพากษ์ในที่ประชุม โดย หมอพื้นบ้านและภาคีที่เกี่ยวข้อง ได้รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้านพืชสมุนไพร ดังนี้ การส่งเสริมสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้านพืชสมุนไพร

1. รูปแบบด้านการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน มี 4 กิจกรรม ดังนี้ 1) กิจกรรมการศึกษาพืชสมุนไพรในโรงเรียน 2) กิจกรรมการปลูกสวนสมุนไพรตำบล 3) กิจกรรมรักษาโรคด้วยพืชสมุนไพรพื้นบ้าน และ 4) กิจกรรมประกวดครัวต้นแบบพืชสมุนไพร

2. รูปแบบด้านการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน มี 2 กิจกรรม ดังนี้ 1) กิจกรรมสำรวจพืชสมุนไพรในท้องถิ่นและ 2) กิจกรรมจัดทำหนังสือหมอพื้นบ้านและพืชสมุนไพรในท้องถิ่นบ่านนาดอกคำ

3. รูปแบบด้านรูปแบบด้านการเผยแพร่องค์ความรู้ประชาชน มี 4 กิจกรรม ดังนี้ 1) กิจกรรมนิทรรศการตำรายาสมุนไพรชุมชน 2) กิจกรรมนวดตัวและอบสมุนไพรเพื่อลดอาการปวด และ 3) กิจกรรมผ้าป่าพืชสมุนไพร

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร ในส่วนนี้เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการ (action research) ลงมือดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้จากการจัดประชุมระดมความคิดเห็น ให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการ โดยผู้วิจัยและภาคีเกี่ยวข้องในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน ตั้งแต่ 5 ธันวาคม 2559 - 31 กุมภาพันธ์ 2560 เป็นเวลา 3 เดือน ดังนี้

1) รูปแบบด้านการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน ในการดำเนินงานตามรูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน เพื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมสุขภาพชุมชนให้ประชาชน และผู้ที่สนใจรับทราบถึงความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพของตนเอง ให้ความรู้แก่นักเรียนและชุมชน สร้างความร่วมมือระหว่างหมอพื้นบ้าน ชุมชนหมู่บ้าน วัด และโรงเรียน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐในการสนับสนุนองค์ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับพืชสมุนไพร ส่งเสริมทักษะความรู้ด้านพืชสมุนไพรด้วยการลงมือปฏิบัติสร้างทักษะความรู้ประสบการณ์ และแปรรูปพืชสมุนไพร จำหน่ายพืช

สมุนไพรราคาถูก โดยกิจกรรมการศึกษาพืชสมุนไพรในโรงเรียน หมอพื้นบ้านพืชสมุนไพร และตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพนาดอกคำ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หมู่ 5 ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัว จังหวัดเลย จะเข้ามามอบความรู้ให้แก่เด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านนาดอกคำ ทุกวันที่ 15 ของทุกเดือน ตลอดระยะเวลา 3 เดือน มีการถ่ายทอดความรู้ อธิบายถึงคุณค่า ประโยชน์ของพืชสมุนไพร สร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับพืชสมุนไพร ถ่ายทอดความรู้โดยหมอพื้นบ้าน ให้ความรู้และสรรพคุณของพืชสมุนไพร กิจกรรมการปลูกสวนสมุนไพรตำบล สร้างการมีส่วนร่วม ระหว่างหมอพื้นบ้าน ชุมชน และภาคีที่เกี่ยวข้องด้านสุขภาพ จัดทำสวนเรียนรู้พืชสมุนไพรตำบล เพื่อเป็นจุดเรียนรู้สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกและบุคคลทั่วไป ได้ สมาชิกร่วมกันปลูกพืชสมุนไพร ช่วยกันดูแลรักษาพืชสมุนไพร โดยใช้พื้นที่วัดบ้านนาดอกคำ ที่ใกล้แหล่งชุมชน ชนิดพืชสมุนไพรที่ปลูกในสวนเรียนรู้ได้แก่ พืชสมุนไพรในท้องถิ่นพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นอาหาร และพืชสมุนไพรที่ใช้ดูแลสุขภาพ และกิจกรรมรักษาโรคด้วยพืชสมุนไพรพื้นฐาน โดยกลุ่มหมอพื้นบ้าน กลุ่มตัวแทนผู้นำชุมชน กลุ่มตัวแทนภาคีเครือข่ายสุขภาพ ตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพนาดอกคำ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หมู่ที่ 5 ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัว จังหวัดเลย จำนวน 25 คน ดำเนินการตามแผนงานโครงการให้บริการด้านการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาดอกคำ จัดกิจกรรมให้หมอพื้นบ้านสมุนไพรให้บริการด้านการแพทย์แผนไทยเชิงรุกในชุมชน มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งวัน วันที่ 25 เมษายน 2560 ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาดอกคำ มีการรักษาโรคด้วยพืชสมุนไพร หมอสมุนไพรพื้นบ้าน การออกกำลังกายด้วยรำไม้พอง การนวด อบ และประคบด้วยพืชสมุนไพร การรับประทานอาหาร

ตามหลักธรรมชาติบำบัด และกิจกรรมประกวดครัวต้นแบบพืชสมุนไพร ได้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านชุมชนนาดอกคำ ที่เข้าร่วมในโครงการประกวดครัวสมุนไพร เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมนี้ โดยมีขั้นตอนที่ 1 ประชุมคณะทำงานโครงการฯ ประกอบด้วย ผู้วิจัย และตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพนาดัว สำนักงานสาธารณสุขอำเภอนาดัว อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อำเภอนาดัว จำนวน 30 คน ขั้นตอนที่ 2 กำหนดหลักเกณฑ์วิธีการการประกวด ในการคัดเลือกครัวสมุนไพร โดยรับสมัครตั้งแต่วันที่ 13-15 มีนาคม 2560 ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพนาดอกคำ ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัว จังหวัดเลย ในเวลาราชการ และขั้นตอนที่ 3 ประชุมคณะกรรมการตรวจประเมินบ้านที่เข้าร่วมโครงการฯ ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด จำนวน 5 ครั้ง ตรวจลักษณะบริเวณบ้านและรอบบ้าน

2) รูปแบบด้านการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน ได้สร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านพืชสมุนไพร โดยการการจัดทำสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน เอกสาร แผ่นพับเกี่ยวกับพืชสมุนไพรในท้องถิ่น เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการใช้พืชสมุนไพรในการรักษา จัดทำสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน จัดทำเอกสารเรื่องพืชสมุนไพรเผยแพร่ให้ทราบว่าในพื้นที่ที่มีพืชสมุนไพรอะไรบ้าง เนื่องจากคนรุ่นเก่าเหลือน้อยเต็มที กลัวความรู้เรื่องพืชสมุนไพรในการรักษาโรคสูญหายไป โดยการนำกิจกรรมสำรวจพืชสมุนไพรในท้องถิ่น แก่ ชุมชนนักเรียนโรงเรียนบ้านนาดอกคำ และภาคีที่เกี่ยวข้องรวมจำนวน 50 คน เพื่อให้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้ทุกคน ได้ค้นคว้าสำรวจพืชสมุนไพรในพื้นที่รอบหมู่บ้านเพื่อต้องการทราบถึงพืชสมุนไพรในท้องถิ่น มีพืชสมุนไพรอะไรบ้าง แต่ละชนิดมีลักษณะ สรรพคุณ ประโยชน์และวิธีใช้อย่างไร เหมาะกับโรคใด โดยไม่ก่อให้เกิดอันตราย เพื่อเป็นความรู้ให้แก่ ชุมชน

โรงเรียน และคนทั่วไปที่สนใจศึกษา และเป็นการกระตุ้นให้ทุกคนหันมาสนใจอนุรักษ์พืชสมุนไพร และกิจกรรมจัดทำหนังสือหมอนพื้นบ้านและพืชสมุนไพรในท้องถิ่นบ้านนาดอกคำ โดยทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพนาด้วง ได้จัดงบประมาณสนับสนุนในการจัดทำหนังสือหมอนพื้นบ้านและพืชสมุนไพรในท้องถิ่นบ้านนาดอกคำ จำนวน 200 ชุด เพื่อจัดบันทึกพืชสมุนไพรต่างๆ ในตำบลนาด้วง ที่ได้ลงมือสำรวจให้นักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจได้ค้นคว้า

3) รูปแบบด้านการเผยแพร่องค์ความรู้สู่ประชาชน ได้สร้างกระบวนการเผยแพร่องค์ความรู้หมอนพื้นบ้านสู่ประชาชน การบริการประชาชนโดยการนำเอาธรรมชาติรอบตัวมาใช้เพื่อส่งเสริมสุขภาพ เช่น การบริการประชาชนโดยการตรวจรักษาโรคด้วยหมอนพื้นบ้าน การบริการนำสมุนไพรให้ประชาชนดื่มฟรี การนวด อบ และประคบด้วยพืชสมุนไพร การรับประทานอาหารตามหลักธรรมชาติบำบัด โดยมีกิจกรรมนิทรรศการตำรายาพืชสมุนไพรชุมชน ดำเนินกิจกรรมในวันที่ 2 พฤษภาคม 2560 เวลา 09.00 -14.00 น. ณ ศูนย์เรียนรู้วัดบ้านนาดอกคำ ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาด้วง จังหวัดเลย มีกิจกรรมดำเนินการตั้งแต่ เวลา 05.30 น. - 12.00 น. ประกอบด้วย มีการนำเสนอผลการดำเนินงานวัดบ้านนาดอกคำโดยกลุ่มหมอนพื้นบ้านสมุนไพร มีพิธีเปิดศูนย์เรียนรู้ “ป่าสมุนไพรในวัดเพื่อชุมชน” โดย พระอาจารย์ ปรีชา อาภาธโร นำร่องในการพัฒนางานแพทย์แผนไทย มีการส่งเสริมการปลูก การผลิต และการแปรรูปพืชสมุนไพร ให้ชุมชนเข้ามาร่วมด้วยช่วยกันในการบริหารจัดการและเป็นตลาดกลางในการจำหน่ายพันธ์พืชสมุนไพร และกิจกรรมนวดตัวและอบสมุนไพรเพื่อลดอาการปวด โดยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านนาดอกคำที่อาสาเข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 10 คน ร่วมกับเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลชุมชน เพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยการใช้พืชสมุนไพร เปิดบริการอบสมุนไพรและนวดตัว แยก

เป็นห้องอบชายและห้องอบหญิง ใช้พื้นเป็นเชื้อเพลิงมีผู้เข้าไปใช้บริการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีห้องอบ 8 ห้อง แยกเป็นห้องอบชายรวม 1 ห้อง ห้องอบเดี่ยว 2 ห้อง ห้องอบหญิงรวม 1 ห้อง ห้องอบเดี่ยว 3 ห้อง โดยกลุ่มอาสาจะใช้สมุนไพรรวม 7 ชนิด ได้แก่ ใบหนาดใหญ่ ใบตะไคร้หอม ใบและผลมะกรูด ใบส้มป่อย ใบเปล้าใหญ่ หัวไพล และผงการบูร ซึ่งเป็นสูตรเพื่อส่งเสริมสุขภาพ บำรุงผิวพรรณ และทำให้ร่างกายสดชื่น ไม่ได้เน้นเพื่อรักษาโรค และเปิดบริการนวดสมุนไพรเพื่อบำบัดอาการปวด เปิดบริการในวันเสาร์และวันอาทิตย์ ระหว่างเวลา 08.00 น. – 16.00 น. ตลอดระยะเวลา 3 เดือน และกิจกรรมผ้าป่าสมุนไพร มีการประชุมและแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานผ้าป่าพืชสมุนไพร โดยมีกรรมการ 10 คน ประกอบด้วย ตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาดอกคำ และ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำตำบล มีการประชาสัมพันธ์แก่ชาวบ้านชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ผ้าป่าพืชสมุนไพร นำพืชสมุนไพรใกล้ตัวจากบ้านมาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการถวายผ้าป่า และร่วมปลูกพืชสมุนไพรในแปลงสาธิตพืชสมุนไพรที่วัดบ้านนาดอกคำในวันที่ 10 พฤษภาคม 2560

และขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการใช้รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร บ้านนาดอกคำ ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาด้วง จังหวัดเลย ใช้วิธีการประชุมระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม โดยมี ตัวแทนหมอนพื้นบ้าน ตัวแทนผู้นำชุมชน ตัวแทนภาคีเครือข่ายสุขภาพ หน่วยงาน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพนาด้วง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอนาด้วง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อำเภอนาด้วง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย สำนักงานพัฒนาการจังหวัดเลย นักวิชาการด้านการศึกษา นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน 30 คน เพื่อประเมินผลรูปแบบที่ได้

1) รูปแบบด้านการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน จากการประเมินความพึงพอใจในการดำเนินการ ก่อนและหลังดำเนินการ จากตัวแทนทั้ง 30 ท่าน ก่อนดำเนินการกิจกรรมต่างๆ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ ไม่เห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน อีกทั้งไม่มีจิตอาสา และการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพเท่าที่ควร หลังการดำเนินการ พบว่า กิจกรรมในรูปแบบด้านการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน ทั้ง 4 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมการศึกษาพืชสมุนไพรในโรงเรียน 2) กิจกรรมการปลูกสวนสมุนไพรตำบล 3) กิจกรรมรักษาโรคด้วยพืชสมุนไพรพื้นฐาน และ 4) กิจกรรมประกวดครัวต้นแบบพืชสมุนไพร ที่ได้ดำเนินการนั้น ผู้ที่ได้เข้าร่วมในกิจกรรม พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านพฤติกรรมและด้านการมีส่วนร่วม ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน ทุกคนมีส่วนร่วม มีจิตอาสา มีความสามัคคี รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความตระหนักถึงการดูแลตนเองและการส่งเสริมสุขภาพ

2) รูปแบบด้านการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหมอยาพื้นบ้าน จากการประเมินความพึงพอใจในการดำเนินการ ก่อนและหลังดำเนินการ ของตัวแทนทั้ง 30 ท่าน ก่อนดำเนินการกิจกรรมต่างๆ พบว่า ประชาชนนักเรียนโรงเรียนนาดอกคำ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพนาด้วง ภาครัฐเครือข่ายสุขภาพ และ ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน ไม่มีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ เพื่อประโยชน์ของทุกๆ ฝ่ายในชุมชน ไม่ทราบถึงพืชสมุนไพรในท้องถิ่น ชนิด ลักษณะ สรรพคุณ ประโยชน์และวิธีใช้อย่างไร เหมาะกับโรคอะไร โดยไม่ก่อให้เกิดอันตราย หลังจากการดำเนินโครงการ ทั้ง 30 ท่าน ต่างมีความเห็นว่า โครงการนี้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมสร้างความร่วมมือทุกภาคส่วน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการพัฒนา เสียสละเวลา

ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม ส่งเสริม สนับสนุน การใช้พืชสมุนไพรในการรักษา จัดทำเอกสารสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหมอยาพื้นบ้าน เรื่องพืชสมุนไพรเผยแพร่ กระตุ้นให้ทุกคนหันมาสนใจอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชุมชน ให้ทราบว่า ในพื้นที่มีพืชสมุนไพรอะไรบ้าง

3) รูปแบบด้านการเผยแพร่องค์ความรู้สู่ประชาชน จากการประเมินความพึงพอใจในการดำเนินการ ก่อนและหลังดำเนินการ ของตัวแทนทั้ง 30 ท่าน ก่อนดำเนินการกิจกรรมต่างๆ พบว่า การเผยแพร่องค์ความรู้หมอยาพื้นบ้านสู่ประชาชน การบริการประชาชนเพื่อส่งเสริมสุขภาพ การออกหน่วยบริการ การแพทย์แผนไทยเคลื่อนที่ ยังคงดำเนินการเฉพาะในกลุ่มตนเอง ประชาชนและผู้สนใจไม่ทราบเรื่องราวนัก หลังการดำเนินการกิจกรรม ทุกคนต่างมีความเห็นว่า โครงการนี้ สร้างจิตสำนึกที่ดีแก่ชุมชน ให้ความรู้ด้านสุขภาพเกี่ยวกับการระบาดของโรคต่าง ๆ ตามฤดูกาล เยี่ยมเยือนชุมชน และให้การรักษายาบาลเพื่อฟื้นฟูผู้ป่วยด้วยพืชสมุนไพรพื้นบ้าน ส่งเสริมการปลูกและใช้พืชสมุนไพรอย่างจริงจังในชุมชนกลายเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมองค์ความรู้ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การอนุรักษ์ การสืบทอด การฟื้นฟู และการพัฒนาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรตามตำราแพทย์แผนไทย-การแพทย์พื้นบ้านอย่างครบวงจร

อภิปรายผล

การศึกษาขององค์ความรู้หมอยาพื้นบ้านสมุนไพรบ้านนาดอกคำ จังหวัดเลย สะท้อนถึงการคงอยู่ของภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพ ในสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงด้วยการดูแลสุขภาพแบบตะวันตก ชุมชนมีความสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และแบ่งปันองค์ความรู้ที่อยู่คู่ชุมชนในการดูแลรักษาคนเมื่อยามคนในชุมชนเจ็บป่วย มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพรโดยหมอยาพื้นบ้าน ที่มีความรู้จัก

ยา รู้จักอาการของโรคและการวินิจฉัยโรค การรักษาด้วยพืชสมุนไพรพื้นบ้านเป็นอย่างดีส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ในการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในชุมชนด้วยสมุนไพรในการดูแลสุขภาพโดยหมอพื้นบ้านสอดคล้องกับการศึกษาของ Jaitea *et al.* (2016) พบว่า ในพื้นที่ลุ่มน้ำลี้มีความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพที่สอดคล้องกับแบบแผนภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาโดยเฉพาะด้านจิตบำบัดที่เป็นแนวทางเสริมสร้างขวัญกำลังใจ (สุขภาพจิต) ทั้งความเชื่อเกี่ยวกับผี พิธีส่งเคราะห์ สู่ขวัญ สืบชะตา ซึ่งเป็นกระบวนการที่ประชาชนใช้เพื่อการเสริมสร้างกำลังใจเมื่อประสบปัญหาสุขภาพ ยังมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมสุขภาพในครัวเรือน ทั้งการใช้สมุนไพรรักษาความเจ็บป่วยโดยหมอพื้นบ้านที่ชำนาญ ทำให้บริบทของชุมชนเอื้อต่อการสืบทอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพ และทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับการศึกษาของ Phon-ngairm (2018) พบว่า หมอพื้นบ้านเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพผู้ป่วย มีความเชื่อเกี่ยวกับธาตุทั้งสี่สามารถจำแนกสมุนไพรตามการออกฤทธิ์ที่ระบบร่างกายได้ มีรูปแบบในการรักษาตามความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ชาติสี่ ชันห้าและสมุนไพร ซึ่งสอดคล้องกับแบบแผนของชาวไทยทรงดำบ้านดอน ในเรื่องสุขภาพ ซึ่ง Kulprasutidilok and Punyapha (2017) กล่าวว่า หมอพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำบ้านดอน มีดังนี้ หมอน้ำมนต์ หมอเป่า หมอกวาด หมอต่อกระดูกหมอไล่ผีรดน้ำมนต์ หมอมด หมอเยื้อง เป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเองจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน มีรูปแบบการรักษาที่หลากหลายวิธี ทั้งการใช้ยาสมุนไพร พิธีกรรม และการนวด ซึ่งการส่งเสริมสุขภาพชุมชน ต้องเกิดจากความต้องการของชุมชน หน่วยงานภาครัฐต้องสนับสนุน และลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ประชาชนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ เพื่อ

ส่งเสริมให้คนในชุมชนนำภูมิปัญญาสมุนไพรมาใช้ในการส่งเสริมสุขภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ Tiamjan *et al.* (2017) พบว่า ชุมชนผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชนได้มีการดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ทำให้สมาชิกชมรมผู้สูงอายุได้ค้นพบปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของตนเอง อีกทั้งยังสามารถวิเคราะห์ข้อมูลความเป็นไปได้ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้ ดังนั้นการส่งเสริมสุขภาพชุมชนจึงควรพัฒนาการแพทย์ทุกระบบไปพร้อมกัน แล้วให้ประชาชนเป็นผู้เลือก รูปแบบของการส่งเสริมสุขภาพที่เหมาะสมด้วยตนเอง ซึ่งการพัฒนาแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร ในการดำเนินงานตามรูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพในชุมชนเพื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมสุขภาพชุมชนให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องรับทราบถึงความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพของตนเอง ส่งเสริมและให้ความรู้แก่นักเรียนและชุมชน เกิดความร่วมมือระหว่างหมอพื้นบ้าน ชุมชนหมู่บ้าน วัด และโรงเรียน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐในการสนับสนุนองค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับสมุนไพรส่งเสริมทักษะความรู้ด้านสมุนไพร ด้วยการลงมือปฏิบัติสร้างทักษะความรู้ ประสบการณ์ และแปรรูปสมุนไพร จำหน่ายสมุนไพรราคาถูก สอดคล้องกับการศึกษาของ Boonterm and Chanraeng (2016) สรุปสาระสำคัญ การส่งเสริมสุขภาพในชุมชน ด้วยการแพทย์แผนไทย เป็นระบบการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ทั้งกาย จิต สังคมและสิ่งแวดล้อม การดูแลสุขภาพตามแนวทางการแพทย์แผนไทยครอบคลุม 4 ด้านคือ การสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การบำบัดรักษาโรคและการฟื้นฟูสมรรถภาพ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน ดังนั้นการส่งเสริมและให้ความรู้สุขภาพของตนเองและชุมชนการหันไปศึกษาภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพของการแพทย์พื้นบ้านอย่างลุ่มลึกส่งเสริม

สนับสนุนความรู้ด้านสมุนไพร การแปรรูป นำไปใช้ในชุมชน เพื่อสิ่งที่ยังเหมาะสมกับยุคสมัยมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นการพัฒนาสาธารณสุขจึงควรพัฒนาการแพทย์ทุกระบบไปพร้อมกัน แล้วให้ประชาชนเป็นผู้เลือก รูปแบบของการรักษาที่เหมาะสมด้วยตนเอง และการนำรูปแบบในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนสู่การปฏิบัติ และประเมินผล รูปแบบในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน เป็นกิจกรรมที่ใช้ระยะเวลาในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลา 1 ไตรมาส แม้ช่วงแรกเริ่มชุมชนยังไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพชุมชน แต่เมื่อมีการดำเนินงานแล้ว พบว่าประชาชน นักเรียน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมความรู้เรื่องพืชสมุนไพร เพื่อที่จะให้เห็นความสำคัญของพืชสมุนไพร และประโยชน์จากพืชสมุนไพร ซึ่งก่อนการดำเนินการประชาชนส่วนใหญ่ ไม่มีความรู้ ไม่เห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน และไม่มีจิตอาสา ไม่มีส่วนร่วมในการจัดการกิจกรรมโดยชุมชนร่วมกันในหลายๆฝ่าย จากการประเมินผลหลังจากปฏิบัติมีการถ่ายทอดความรู้ อธิบายถึงคุณค่าของพืชสมุนไพร ผลการดำเนินงาน เป็นการสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับพืชสมุนไพร ชุมชนเกิดองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพรเบื้องต้น มีส่วนร่วมที่จะพัฒนาศักยภาพในชุมชนร่วมกัน สอดคล้องกับ Budsree and Sarerattanakro (2012) กล่าวว่า การส่งเสริมสุขภาพเพื่อให้ประชาชนเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีต้องอาศัยความร่วมมือและระดมพลังจากทุกฝ่าย ตลอดจนเป็นภารกิจร่วมกันในชุมชนได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยบริการสุขภาพในพื้นที่ องค์การชุมชนและประชาชน มุ่งเน้นที่กระบวนการให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากประสบการณ์ตรง โดยมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเป็นพี่เลี้ยงหรือผู้ให้การสนับสนุน ตามความต้องการของชุมชน มีส่วนทำให้ชาวบ้านเกิด

ความรู้และจิตสำนึก ในการดูแลสุขภาพรู้จักแสวงหาความรู้เพื่อการตัดสินใจและปฏิบัติการส่งเสริมสุขภาพตนเอง สอดคล้องกับการศึกษาของ Pantaewan (2016) พบว่า การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ เป็นการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อนำความรู้ความเข้าใจไปสู่นามธรรม เน้นให้เกิดทักษะต่อการแสวงหาความรู้ สอดคล้องกับ การศึกษาของ Pattamasuwan (2016) พบว่า กระบวนการที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดร่วมกัน มีการกำหนดแผนความร่วมมือเพื่อพัฒนาศักยภาพของการจัดการกิจกรรมโดยชุมชนร่วมกันหลายฝ่าย เพื่อการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชน และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Matsee and Waratwichit. (2013) พบว่าทักษะทางการรับรู้ และทักษะทางสังคมในการเข้าถึง เข้าใจ และใช้ข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมดูแลสุขภาพของตนเองได้ กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่บูรณาการกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน (Phaetlakfa *et al.*, 2013) ผลของการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ซึ่งการนำข้อมูลจากสภาพความเป็นจริงมาพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ชุมชนโดยการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนและผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และสามารถเรียนรู้ได้ทุกกลุ่มวัย รวมถึงทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจเนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น ทั้งนี้ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้บางส่วนประชาชนยังไม่สามารถเรียนรู้และเสนอความคิดเห็นต่อกิจกรรมนั้นได้มากนัก ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าประชาชนยังไม่คุ้นเคยในการเข้าร่วมกิจกรรมที่มีกิจกรรมหลากหลาย

สรุป

การศึกษาครั้งนี้เป็นเครื่องมือสำคัญต่อการส่งเสริมสุขภาพชุมชน เป็นการดูแลรักษาสุขภาพตามภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ที่ใช้ฐานความเข้าใจสุขภาพแบบองค์รวมทั้งการรักษาทางร่างกาย จิตใจ และสังคมไปพร้อมๆ กัน ก่อให้เกิดองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านในชุมชน ในการค้นหาแนวทางการส่งเสริมสุขภาพ โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร ยังคงมีความจำเป็นโดยเฉพาะกับคนในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนพัฒนาองค์ความรู้หมอพื้นบ้านให้ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากร สร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสุขภาพ ด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยพืชสมุนไพร ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นการสืบทอดองค์ความรู้หมอพื้นบ้านสมุนไพรบ้านนาดอกคำ รวมถึงการใช้วัดในชุมชนเป็นฐานการส่งเสริมสุขภาพของคนในชุมชน ก่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน สะท้อนถึงการส่งเสริมสุขภาพชุมชนในพื้นที่ โดยการพึ่งพาตนเองด้วยสมุนไพรใกล้ตัว

เอกสารอ้างอิง

- Boonterm, P. and T. Chanraeng. 2016. An Integration of Thai Traditional Medicine with Health Care according to Buddhism guidelines : A Case Study of Health Promoting Temple in the Northern Region. Journal of Graduate Research 7(2): 196. (in Thai)
- Budsree, V. and K. Sarerattanakro. 2012. Community Development Model for Bua Thum Community Development in Promoting Community-Based Health in Moo 5 Ban Bua Temple, Tambon Amphoe Warinchamrab UbonRatchathani. The National Academic Conference on Sustainable Research Development. Srinakharinwirot University, Ubon Ratchathani. (in Thai)
- Health Promotion Hospital Na Duang. 2015. Annual summary of hospital health promotion Na Duang 2558. (Copied documents). (in Thai)
- Jaitea, S., S. Rattanapnya, R. Teamjuane, S. Sanvong and P. Udsajai. 2016. The development community learning process for cultural health promotion: A case study LI Watersheds, Lamphun Province. Journal of Community Development and Life Quality 4(2): 284-29. (in Thai)
- Kulprasutidilok. A. and P. Punyapha. 2017. Knowledge for Healthcare from the Local Wisdom of Thai Song Dum Community in Bandon, Uthong District, Suphanburi Province. Journal of Community Development and Life Quality 6(1): 106-116. (in Thai)
- Martkum, P. 2009. Development of the inheritance process of folk wisdom in Thailand and the Lao People's Democratic Republic. Regional Development Strategy Loei Rajabhat University, Loei. (in Thai)
- Matsee, C. and C. Waratwichit. 2013. Health

- Awareness: from concept to practice. Boromarajonani College of Nursing, Uttaradit Journal 9(2): 96. (in Thai)
- Ministry of Public Health. 2013. Strategic Plan for Health Service Development, Provincial Health Plan: CUP. Ministry of Public Health, Nonthaburi. (in Thai)
- Office of Policy and Strategy Ministry of Public Health. 2015. Health Statistics 2558. Ministry of Public Health, Nonthaburi. (in Thai)
- Onchomchant, D. 2005. Thai Traditional Medicine Wisdom of the Land of Thailand. Bureau of Veterans Affairs. (in Thai)
- Pantaewan, P. 2016. Ecological model and health behavior change. Journal of The Royal Thai Army Nurses. 18(2): 7. (in Thai)
- Pattamasuwan, P. 2016. Development of a community participatory model for Chaiyaphume co tourism management: A case study of Mor Hin Khao. Journal of Community Development and Life Quality 4(2): 237-250. (in Thai)
- Phaetlakfa, J., W. Tungcharoen, P. Supasesiri And W. Wongyaiiongya, 2013. Urban participation in the development of learning resources and culture: A case study of Lat Phrao community. Institute of Culture and Arts Journal 14(2): 35– 48. (in Thai)
- Phomsron, P. and P. Kuherunyarat. 2011. Factors and factors related to health service seeking behaviors of patients receiving treatment at Thai Traditional Medicine Clinic. Faculty of Medicine MahaSarakhm University is the first. Srinagarind Medical Journal. 26(Supplement): 236-239. (in Thai)
- Phon-ngairm, P. 2012. Development of community health promotion model using local wisdom. Office of Research Projects Management in Higher Education and Development, National Research University, Bangkok. (in Thai)
- Phon-ngairm, P. 2018. Processes for transferring folk medicine healers' wisdom about the use of herbs for treatment in communities of Loei Province. Journal of Humanities and Social Sciences 26(52): 19. (in Thai)
- Tiamjan. R. , S. Nummisri and S. Jaitea. 2017. Participation on part-time self - employment development to promote quality of life of elderly club members in Mueang Kaen Phatthana town municipality, Mae Taeng District, Chiang Mai Province. Journal of Community Development and Life Quality 5(3): 506-514. (in Thai)